O poválečné historii Romů v Praze máme dosud jen útržkovité informace, už co se týká celopražské politiky vedené ve vztahu k Romům, natož potom s ohledem na vývoj v jednotlivých pražských čtvrtích. Informací je málo z pohledu správních úřadů, ale i z pohledu samotných Romů. Jak těch pocházejících z romských rodin a skupin, jejichž životy byly spojeny již s předválečnou Prahou, tak i těch, kteří do ní začali přicházet po válce z různých částí Slovenska. Tuto mezeru se však snažíme v současném výzkumu postupně vyplňovat.

Jako hlavní město byla Praha jedním z důležitých cílů poválečné migrace Romů ze Slovenska jako cílová i přestupní stanice. Náboráři shánějící pracovníky do různých zemědělských i průmyslových provozů zde podle dochovaných svědectví pracovali hned na Hlavním nádraží. Zde si vytipovávali romské pracovní partie – buď pro práci přímo v Praze, nebo v jiných částech českých zemí. Jedním z častých dočasných pracovních úkolů Romů bylo i odklízení trosek zdemolovaných domů, tzv. bouračky. Práce na nich byla výhodná i proto, že očištěný stavební materiál mohli využít pro vlastní potřebu. A často si jej tak odváželi na Slovensko, kde si, pokud to bylo možné, z něj stavěli nové domy.

Už první celostátní soupis Romů v roce 1947 zachytil na území spadající pod pražskou správu celkem 2473 Romů, což představovalo největší romskou populaci v českých zemích vůbec (v Čechách bylo tehdy sepsáno celkem 12596 Romů, na Moravě a ve Slezsku pak 4156; k velkému překvapení určité části tehdejší veřejnosti, která Romy stereotypně pokládala za potulné a vyhýbající se práci, tento soupis ukázal, že většina z evidovaných dospělých mužů i žen má zaměstnání). Stejně tak jako ve většině českých a moravských měst, počet Romů, kteří sem mířili za prací, a část z nich se tu postupně usazovala, dále rostl.

K počtu Romů v Praze po roce 1945 existuje několik zdrojů dobových dat, ve všech případech jde však o data spíše orientační. Podle výsledků sčítání lidu v roce 1970 žilo v Praze celkem 3420 „cikánských obyvatel“, v roce 1980 pak 6247, což činilo Prahu opět městem s největším absolutním počtem Romů v českých zemích (dle relativního zastoupení však byla až na 12. místě). Mezi pražské obvody s největším počtem Romů (mezi 400 – 600 osob) patřila dle sčítání lidu v roce 1970 Praha 8, Praha 5, Praha 3 a Praha 4; v roce 1980 Praha 8, Praha 9, Praha 5, Praha 4 a Praha 3 (od 700 do 1000 osob).

Smíchov

Jedním ze střípků do historie pražského romského osídlení a jedním z příkladů, jak pražské poválečné romské osídlení vznikalo, je historie příchodu a postupného usídlování lokálního společenství Romů z okolí Humenného na pražském Smíchově. Prvním členem této rodové skupiny, který do Prahy přijel, byl muž, jenž se shodou okolností během druhé světové války dostal do Svobodovy armády, se kterou během osvobozovacích operací došel až do Prahy. Vyprávění o jeho zkušenostech v Praze bylo jednou z motivací pro další členy místní komunity vydat se do Prahy za prací i za bydlením, které si hledali i v tehdy prázdných smíchovských bytech. Postupem času se na pražský Smíchov přestěhovala v podstatě celá místní romská komunita a osada, ve které dříve bydleli, se téměř vylidnila. Když se místní národní výbor na Slovensku zapojil do tehdejší státní kampaně likvidace cikánských osad v druhé polovině 60.

let, bylo již mnoho domků v této romské osadě dávno neobývaných. Život celé této místní skupiny Romů se plně přenesl do Prahy. Ústředním prostorovým bodem jejich společenského života se stalo Arbesovo náměstí a přilehlé ulice, ve kterých jednotliví členové této komunity bydleli. Jednou z výrazných kontinuit spojujících jejich život na Slovensku a v poválečné Praze bylo udržení rodinné hudební tradice, byť to bylo v nových podmínkách českého velkoměsta a státem kontrolované zábavní kultury.

Romští muzikanti ze Smíchova

Pro mnohé z Romů, kteří po druhé světové válce přicházeli ze Slovenska do českých zemí, patřila hudba mezi tradiční a prestižní způsob obživy. Na předválečném Slovensku měli Romové současně na provozování hudby jistý monopol. Romské kapely hrály neromskému publiku v městských kavárnách a hotelích, ale především fungovaly na lokální vesnické úrovni – byly zvány na zábavy, křtiny, svatby atp. Jak dokládají svědectví romských pamětnic, podobně tomu bylo i v případě některých Romů, kteří přicházeli do Prahy z vesnic v okolí východoslovenského města Humenné. Takto například vzpomíná žena jednoho z muzikantů:

"Učili se sami od sebe, učil je strýc, a [muže] taky učil hrát jeho otec. Ale většinou ten strýc, Mochaľ. Bral je furt s sebou, když chodili hrát na Slovensku, po svatbách, po křtinách. Byl malý, ale […] Mochaľ viděl, že má sluch, tak ho bral s sebou. Naučil se hrát na basu. Jeho [Mochaľův] syn totiž hrál na harmoniku, a tak [muže] dal na basu, aby měli celou kapelu. A ještě další strýc s nimi hrál na cimbál, Pokan. Jezdili na Slovensku po vesnicích, hráli na křtinách, na svatbách a tak se [muž] naučil hrát."

Na „své“ vynikající romské muzikanty dodnes vzpomínají i neromští obyvatelé těchto vesnic. Muzikanti totiž na Slovensku hrávali i poté, co odešli do Prahy, a to při příležitosti občasných letních návratů do domovských vesnic. Z Prahy se prý vraceli jako „velcí páni“ s novými hudebními nástroji.

S provozováním hudby, nejen jako formou přivýdělku, však vzpomínaní muzikanti pokračovali i v Praze. Podle výpovědí pamětnic muži často dostávali práci v uhelných skladech jako rozvažeči uhlí, vedle hlavního zaměstnání ale postupně začali hrát nejen v pražských hospodách a kavárnách.

Romové hrají Romům

V novém městském prostředí se pro Romy ze slovenských vesnic proměnil charakter společného setkávání. Romové na Smíchově se kromě parku na Arbesově náměstí setkávali v zavedených „romských“ hospodách. Takovými byla například hospoda U Rybářky u Arbesova náměstí, U Zeleného stromu v Košířích a Na Hromádkové na Bertramce. V nich také probíhaly zábavy za účasti romských muzikantů. Takhle vzpomíná jedna z pamětnic:

"Chodili tam Romové, kteří uměli hrát, a že uměli hrát! Tak většinou v pátek, protože celý týden chodili do práce, no tak v pátek se sešli, hrálo se, tancovalo, vypili si spolu. Prostě byla zábava. To bylo Na Hromádkové, na Bertramce. […] Zábavy se pořádaly, i když nikdo z nás hospodu neměl. Něco se vždycky našlo. Gadžové nás nechali je pořádat, tehdy ano. A tak se hrálo. Kolikrát byly zábavy v

kulturáku na Smíchově. Každý rok se tam pořádal ples."

Romové hrají neromům

Po příchodu do Prahy se však Romové dostali i k hraní jako formě přivýdělku v kavárnách a hotelích. Vzpomínána je zejména Šumická vinárna v Mikulandské ulici, kde působila kapela uznávaného primáše Mochaľa. Mezi stálé hosty kavárny patřili vedle zahraničních turistů i herci a režiséři z Národního divadla. Díky získaným kontaktům se kapela dostala k natáčení některých filmů (S tebou mě baví svět, Tři veteráni, jeden díl seriálu Sanitka), později pod názvem Viola přešla kapela pod Pragokoncert a mohla tak vyjíždět hrát po celém světě, získávala kontakty mezi profesionálními neromskými muzikanty a byla zvána k hraní na dalších prestižních akcích.

Chodili tam taky lidi z Národního divadla. Říkal, že ten..., Postránecký, ten měl rád moravské písničky, ty mu museli hrát. Herečky tam chodily. A potom Havlovi, tomu hráli pořád. Když pořádal něco v Arše, když něco slavil. Lidi, co byli okolo Havla, jim zavolali, a už šli hrát. Dříve taky Husákovi. Klausovi, těm hráli pořád. A jak je tady ten Febio Fest, tam je taky ze začátku zvali. Potom ale už byli moc staří."

Jak je patrné z předchozí výpovědi, dnes již pamětnice na dobu uznávaných romských muzikantů okolo primáše Mochaľa vzpomínají s lehkou dávkou nostalgie. S modernějším nástrojovým složením a s jinými hudebními styly však v pražských podnicích dodnes hrává i nová generace romských muzikantů.

Při zpracování příběhu byly využity texty původně zpracované pro projekt Praha sdílená a rozdělená.